

MESPILUS JAPONICA THUNB. (YAPON MUSHMULASI) NING KELIB CHIQISH TARIXI, TARQALISHI AREALLARI

M.Sh. Orzikulova,

Toshkent davlat agrar universiteti,

Mushmula (Mssrilus) turkumida ikkita - oddiy mushmula (Mesrilus gegmanisa L.) va Yaponiya mushiulasi (Mesri1ps jaropisa L.) turlari va bir necha duragay shakllari bor. Bu sershox va serbarg o'simlik bo'lib, balandligi 3-6 m, diametri 20 sm ga yetadi

Po'stlog'i qo'ng'ir yoki kul rangda. Barglari cho'ziq-ellipssimoya, yuz tomoni xira to'k yashil, orka tomoni xira-yashil rangda. Bu buta soyaga, qurg'oqchilikka va issikka chidamli. Unumdor, ayniksa, oxakli yerlarda yaxshi o'sadi. Undan chiroyli yashil to'siq yaratish mumkin. MDH ning janubiy rayonlarida - Kavkaz va Markaziy Osiyoda tarkalgan bo'lib, Rossiyaning yevropa va shimoliy qismida sovukdan zararlanadi. U Eron va Kichik Osiyoning sharqiy-janubida xam uchraydi.

Mushmula (Eriobotrya japonica Lindl.) muhim subtropik mevali daraxt hisoblanadi. Rosaceae oilasiga, Pomoideae kenja oilasiga mansub o'simlikdir. Kuzda gullaydi, shuning uchun nektarning yaxshi manbai hisoblanadi (Razeto va boshq., 2003). U ko'p mamlakatlarda etishtiriladi. Xitoyda u "Pipa" yoki "Luju" deb ataladi. Bu AQShda ham yapon olxo'risi, Fransiyada Japonika sifatida tanilgan, Ispaniyada Nispero, Italiyada Nespola, Portugaliyada Japao va Germaniya Yaponiyaische Mispel sifatida (Lin va boshqalar, 2007)

Xitoydagi Dadu daryosi vodiysi mushmulaning vatani hisoblanadi. Ko'pgina mualliflarning fikricha mushmula dastlab Xitoydan topilgan va u yerdan boshqa mamlakatlarga tarqalgan (Polat va Caliskan, 2007; Zheng, 2007; Huang va boshqalar, 2007).

Sharqiy Osiyoda mushmula etishtirish juda qadimiy hisoblanadi, garchi bu tarqalib ketgan. Evropa 1784 yilda, Parijda Botanika bog'lari tashkil etilganda sodir bo'ldi. Bu yerdan mushmula O'rta er dengizi mintaqasiga kelgan, keyin esa Yevropa va Yaponiyadan Florida va Kaliforniyaga yetib kelgan (Vilanova va boshqalar, 2001).

Mushmula asosan Xitoy, Yaponiya, Pokiston, Hindiston, Madagaskar, Mavrikiy oroli, Reunion oroli, O'rta er dengizi mamlakatlari (Turkiya, Ispaniya, Italiya, Gretsiya va Isroil), AQSH (asosan Kaliforniya va Florida), Venesuela, Braziliya va Avstraliya (Badenes va boshq., 2000;)

Hozirgacha u dunyoning 30 dan ortiq mamlakatlarida etishtirilgan (Feng va boshqalar, 2007). Mushmula Xitoy, Ispaniya, Yaponiya, shuningdek, Hindiston, Pokiston va Turkiyada ham muhim sanoatga aylanmoqda. Pokistonda u asosan iste'mol qilinadi mahalliy bozorlarda sotiladi (Hussain va boshq., 2007).

Mushmula mevalari va barglari yuqori dorivorlik xususiyatlarga ega bo'lib, xalq tabobatida o'pka tuberkulyozi bilan og'rikan bemorlarni davolashda ishlatiladi.

Barglarning fiziologik ta'sirlari borligi ma'lum bo'lib, yallig'lanish va teri kasalliklarini davolashda va og'riqni engillashtiradi, yallig'lanish va yo'tal kasalliklarida foydalaniladi. Mushmula barglarida gipoglikemik va antihiperlipidemik xususiyatlariga ega ursolik kislota va oleanolik kislota mavjud. Barglarda o'smaga qarshi ta'sirlar ham mavjud va bundan tashqari diabetga qarshi xususiyatlarga ega.

Mushmula urug'lari to'yinmagan yog'li kislotalar va linoleik kislotalarni o'z ichiga oladi. Sterol beta-sitosterol, bu jigarni yaxshilashga yordam beradi. Mushmula urug'i ekstrakti jigar kasalliklarida iijobiy ta'sirga ega. Bundan tashqari, yallig'lanishga qarshi ta'sirga ega.

Mushmula mevasi qishda rivojlanadi va erta bahorda pishadi. Muddati o'zining g'ayrioddiy fenologiyasiga ko'ra, bahor faslida u boshqa mevalardan oldin bozorga chiqadi. Pokistonda mushmula mevasi mart / aprel oylarida pishadi.

Yilning birinchi mevasi bo'lgani uchun u juda mashhur va eng qimmat narxda sotiladi.

Mushmula an'anaviy ravishda Sharqiy Osiyo xalqlari san'at asarlarida bezak sifatida ishlatiladi. Uning barglari ko'plab O'rta asrlar xitoylik rassomlarining sevimli fonidir. Hozirgi vaqtda u xuddi shu maqsadlarda fotografiya, landshaft dizayni va boshqalarda keng qo'llaniladi.

Фойдаланилган адабиётлар:

- 1) Razeto. B., G. Reginato and S. Rojas.2003. Chemical thinning of loquat with naphthalene acetic acid. Hort. Technology, 13(1): 128-132.
- 2) Lin, S. 2007. World loquat production and research with special reference to China. 2nd Int. sympo on loquat. Acta Hort., 750: 37-43.
- 3) Polat, A. A. and O. Caliskan. 2007. Loquat production in Turkey. 2nd Int. sympo on loquat. Acta Hort., 750: 49-53.
- 4) Zheng, S. Q. 2007. Achievement and prospect of loquat breeding in China. 2nd Int. sympo on Loquat. Acta Hort., 750: 85-91.
- 5) Huang, G.X., J.C. Pan, X.L. He, X.H. Yang and S.Q. Lin. 2007. A Priliminary report of investigation on genus Eriobotrya Plants in Guangxi and their characteristics. 2nd Int. Sympo on loquat. Acta Hort., 750: 101-105.
- 6) Vilanova, S., M. L. Badenes, J. Martinez-Calvo, and G. Llacer. 2001. Analysis of loquat germplasm (Eriobotrya japonica Lindl.) by RAPD molecular markers. Euphytica, 121: 25-29.
- 7) Badenes, M.L., J. Martinez-Calvo and G. Llacer. 2000. Analysis of a germplasm collection of loquat (Eriobotrya japonica Lindl.). Euphytica, 114: 187-194.
- 8) Feng, J. J., Q. Liu, X. D. Wang, J.W. Chen and J. D. Ye. 2007. Characterization of a new loquat cultivar 'Ninghaibai'. 2nd Int. sympo on loquat. Acta Hort., 750: 117-124
- 9) Hussain, A., N. A. Abbasi and A. Akhtar. 2007. Fruit characteristics of different loquat genotypes cultivated in Pakistan. 2nd Int. sympo on loquat. Acta Hort., 750: 287-291
- 10) GOP. 2008. Fruits, vegetables and condiments statistics of Pakistan. Govt. of Pak. Ministry of Food, Agri. and Livestock. Pp: 1-10